

Sami Suodenjoki ja Risto Turunen

Johdanto: Työväki, valta ja vapaus vuonna 1917

”Suomi vuonna 1917” on käsite, joka hämärtää enemmän kuin valaisee. Vuodessa 1917 oli toki 365 päivää, mutta jatkuvat murrokset niin politiikassa, olosuhteissa kuin kokemuksissa erottavat kumousvuoden edeltäjistään. Tammikuussa 1917 Suomen suuriruhtinaskunta oli alistettu tiukan sotasensuurin alle ja esimerkiksi lakot olivat kiellettyjä. Maaliskuussa 1917 suomalaiset juhlivat Venäjän vallankumousta ja uskoivat, että maailman pystyi muuttamaan poliittisella toiminnalla. Joulukuussa 1917 Venäjältä irronnut, nälkäinen ja vihainen Suomi oli matkalla kohti sisällissotaa. Ensimmäisestä itsenäisestä vuodesta tuli yksi maan historian surkeimmista. Vuoden 1917 aikana elettiin useita vuosia ja Suomessa oli monta Suomea – tapahtumat näyttävät erilaisilta, mikäli tarkastelupaikkana on teollisuuskaupunki Tampere, kaksikielisen Billnäsin ruukkiyhteisö tai perifeerinen Lappi.

Tämän teoksen kirjoittajat lähestyvät Suomea kumousvuonna 1917 ensisijaisesti työväen näkökulmasta. Aihe on tutkijoille siinä mielessä kiitollinen tutkimuskohde, että on paljon mihin tarttua. Vuoden 1917 tapahtumat Suomessa on tutkimuksessa jo vuosikymmeniä sitten liitetty ansiokkaasti Venäjän vallankumouksen viitekehykseen. Tärkeä virstanpylväs tässä oli Tuomo Polvisen *Venäjän vallankumous ja Suomi*, jossa arvioitiin yleisesti myös suomalaisten sosiaalidemokraattien suhdetta itsenäisyyteen ja poliittiseen kehitykseen Venäjällä.¹ Astetta syvemmin sosiaalidemokraattien sisäiseen keskusteluun ja vaihtoehtoihin tavoitteisiin tarttui Eino Ketola väitöskirjassaan *Kansalliseen kansanvaltaan: Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917*.² Ketola palaa tutkimuksensa teemoihin tässä kokoelmassa

ja kiinnittää huomion erityisesti sosiaalidemokraattien aktivisti-yhteyksiin sekä jälkiperspektiivistä liiankin innokkaksiin itsenäistymispyrkimyksiin vuonna 1917.

Vuosien 1917 ja 1918 työväenhistorian avainteoksia ovat *Punaisen Suomen historian* (1981–1986) kuusi osaa. Niiden päähuomio kohdistui sisällissotaan – tai kansalaissotaan –, mutta esimerkiksi Juhani Piilosen *Vallankumous kunnallishallinnossa* ja Marja-Leena Salkolan *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi* käsittelevät laajasti myös vuoden 1917 tapahtumia. Piilonen kuvasi keisarivallan kaatumisen jälkeen Suomessa puhjennneiden kunnallisten valtakamppailujen paikallisia variaatioita. Salkola puolestaan hahmotti molemminpuolisen aseellisen järjestäytymisen etenemistä eri puolilla maata vuoden 1917 mitaan.³ Molemmat näistä teoksista ovat sittemmin olleet tärkeitä kumousaikaa käsitteleville paikallishistorian tutkijoille.

Itsenäistymisperiodin poliittisen kehityksen kokonaistulkintoista keskeisimpiä on brittiläisen Anthony Uptonin *Vallankumous Suomessa* (1980 ja 1981). Upton luotasi kumouksellisen tilanteen muodostumista tapahtumahistoriallisesti ja poliittisen eliitin näkökulmasta, toki huomioiden myös katujen liikehdintän.⁴ Teos sai kuitenkin kritiikkiä siinä jaetuista ”historian tuomioista” kumousajan poliittisille toimijoille.⁵ Moniäänisemmin ajanjakson liikehdintää lähestyi kolmiosainen *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920*, jonka ensimmäinen nide keskittyi vuoteen 1917. Sen fokus on itsenäistymisprosessissa, järjestysvallan järkkymisessä, levottomuuksissa ja kaartinmuodostuksessa. Teosarjan kirjoittajista Pertti Haapala esitti kumousajan murroksesta myöhemmin oman yhteiskuntahistoriallisen synteesisensä *Kun yhteiskunta hajosi* (1995), joka valaisee erityisesti kumousajan murroksen taloudellista perustaa ja ilmenemistä ihmisten arjessa.⁶ Jo ennen Haapalaa oli kumoukseen johtaneesta kehityksestä esittänyt rakennetulkintansa Risto Alapuro, jonka *State and Revolution in Finland* (1988) ilmestyy vuonna 2017 vihdoinkin myös suomeksi.⁷ Alapuro palaa tutkimuksensa teemoihin tässä kokoomuksessa ja pohtii, onko kahden viime vuosikymmenen aikana

ilmestynyt tutkimus antanut hänelle aihetta uudistaa tulkintojaan.

Sekä Haapala että Alapuro ovat lähestyneet kumousajanjaksoa myös paikallisesta näkökulmasta ja laajentaneet samalla merkittävästi ymmärrystä työväestön ja työväenliikkeen mobilisaatiosta ruohonjuuritasolla.⁸ Kuva kumouksen paikallisista variaatioista on täydentynyt viime vuosina entisestään muun muassa Helsinkiä ja Turkuä käsittelevien tutkimusten myötä.⁹ Paikallisesti rajautunut tutkimus sai huomiota myös Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran neljännessä vuosikirjassa *Suomi vuonna 1917–1918*.¹⁰ Tämä kokoelma jatkaa monien tuon vuosikirjan teemojen pohdintaa, mutta uusina näkökulmina tulevat nyt mukaan esimerkiksi kielen merkitys ja periferian tapahtumat.

Risto Alapuro toteaa tässä teoksessa, että vallankumouksen syiden ja samalla syyllisten etsintä on viime aikoina jäänyt tutkimuksessa muiden näkökulmien varjoon. Itsenäistymisen ensi vuosikymmeninä syyllisten jäljittäminen oli sitä vastoin keskeinen osa vuosien 1917 ja 1918 tapahtumien analysointia. Etenkin työväenliikkeen omassa historiankirjoituksessa syyttävä sormi konfliktin kärjistyisestä on vakiintuneesti osoittanut työväenliikkeen ulkopuolisiin ja suhdannejäseniin, joita tulvi työväenjärjestöihin maaliskuun kumouksen innoittamina. He eivät mukautuneet järjestykseen eivätkä parlamentaarisen ja yhdistystoiminnan tarjoamiin vakiintuneisiin vaikutuskanaviin vaan olivat vanhaa jäsenistöä taipuvaisempia väkivaltaan ja hulinointiin. Tämän teesin kiteytti Arvid Luhtakanta eli Emil Saarinen 1930-luvulla toteamalla, että vuonna 1917 työväenliikkeeseen tuli uusien aineksien mukana ”vallankumouksellinen painolasti”, jonka tyytymättömyys vallitseviin oloihin ei perustunut sosialismin teorioiden tuntemukseen vaan hetken tunnelmiin. Selvää päämäärää vailla nämä työväenliikkeen liepeille pesiytyneet ryhmät edustivat ”mitä milloinkin, kunhan kaikki vain oli alasrepivää”.¹¹

Historiantutkimuksen näkökulmasta on ongelmallista, että nämä työväenliikkeen vakiintuneiden järjestötoimijoiden ulkopuoliset ryhmät, jotka väitetysti olivat kaikkein äänekkäimpiä vuonna 1917, ovat lähes äänettämiä kumousvuoden lähdemate-

riaaleissa. Jälkikäteen puolestaan työväenliikkeen aktiivit olivat kärkkäästi irtisanoutumassa radikalismista esimerkiksi valtiorikosoikeuden kuulusteluissa, kuten Matias Kaihovirta tuo esiin tässä teoksessa. Lisäksi Kaihovirta havainnollistaa artikkelissaan, miten suomenruotsalaisella alueella ilmenneet rettelöt laitettiin ruotsinkielisessä työväenliikkeessä nimenomaan alueelle muuttaneiden suomenkielisten työläisten tiliin.

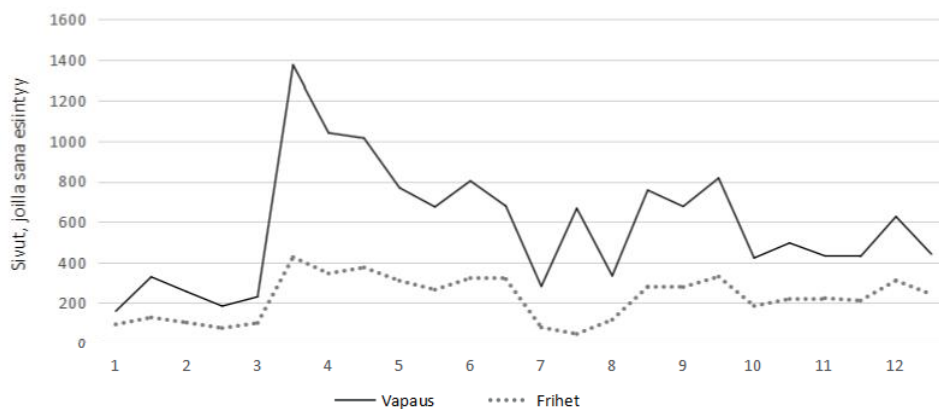
Vuoden 1917 tapahtumissa riittää yhä paljon pohdittavaa. Kansainvälisillä foorumeilla on äskettäin väitely siitä, missä määrin Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen johto alkoi aktiivisesti valmistautua aseelliseen vallankumoukseen itsenäistymisvuoden kuluessa.¹² Aiheeseen on tarttunut myös Pasi Ihalainen tutkimuksessaan vuosien 1917–1919 parlamenttikeskusteluista Suomessa, Ruotsissa, Saksassa ja Britanniassa. Ihalaisen mukaan sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän ja lehdistön kielenkäyttö vuoden 1917 aikana normalisoi väkivallan ja sai näkyvästi vaikutteita bolševismista, toisin kuin vasemmiston retoriikka verrokkimaissa. Suomessa sosiaalidemokraatit myös monopolisoivat kansan, kansanvallan ja parlamentarismien käsitteet tavalla, joka esti yhteistyön muiden puolueiden kanssa. Ihalainen katsookin, että itsenäistymisvuoden aikana sosiaalidemokraattien agitaatio ja eduskuntatoiminta radikalisoituivat, horjuttivat parlamentarismia ja syvensivät ”vastakkainasetteluja, jotka johtivat sisällissotaan”.¹³ Ihalaisen tulkinta ei tuo esiin sosiaalidemokraattien sisäisiä linjaeroja. Nämä linjaerot olivat vuonna 1917 näkyviä ja merkityksellisiä, mikä tulee esiin useissa tämän teoksen artikkeleissa, esimerkiksi Juha Matikaisen analyysissä sosiaalidemokraattisen lehdistön moniäänisyydestä.

Itsenäisyydestä anarkiaan: vapauden monet ulottuvuudet

Suomalaiset eivät jakautuneet kumousvuonna eri leireihin vain yhteiskuntaluokan, etnisyyden ja sukupuolen perusteella vaan myös käsitteellisesti. Yhteiset merkitykset katosivat. Esimerkiksi

vapaus oli kumousvuoden kiistattomia avainsanoja, jota sekä sosialistit että porvarit viljelivät ahkerasti. Suomalaiset kuten muutkin Venäjän valtakunnan asukkaat juhlivat maaliskuun vallankumouksen mukanaan tuomaa sanan-, kokoontumis- ja painovapautta, vanhan virkavallan kaatamista sekä poliittisten vankien armahdusta. Koko maaliskuun vallankumouksen sisältö kietoutui vapauden retoriikkaan, riemuun sorron lakkaamisesta ja jännitykseen edessä avautuvista mahdollisuuksista. Vapauden käsitteeseen kiteytyi paljon siitä, mitä ihmiset ajattelivat vanhan vallan kaatumisen voivan tarkoittaa.

Kuvio 1. "Vapaus" ja "frihet" sanomalehdissä kuukausittain vuonna 1917.

Lähde: Haku digitaalisessa sanomalehtiarkistossa digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search.

Kuvio 1¹⁴ näyttää vapauden läpimurron sekä suomen- että ruotsinkielisessä sanomalehdissä maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Vapautta ei juhlittu ainoastaan painetussa sanassa. Finlaysonin tehtaan ammattiosaston käsinkirjoitetussa lehdessä eräs työmies runoili vapauden huumassa:

Mut' räjähdys tuntui ja salamat löi.
Lakos maahan hornan muurit
Myrsky nousi, tuulikin elämöi.

Waltaistuinkin kaatui suurin.
Ja voiton suuren sai vapauden voimat.
Riemuntuntehet rinnoissa karkeloivat
On vapaa nyt kansa, ja joukko tää,
Mi lippuinsa luokse nyt kiirehtää.

Jo nukuitkin pitkään ja sikeään,
Ylösousemus suuri on sulla.
On aamu jo kirkas, ei pimeää.
Ajan kello lyö, kutsu on tulla,
Taistohon siis kaikki mukaan,
On tahto jumalainen vankka.
Ei pois saa jäädä kukaan,
Joukko tarvitahan sankka.¹⁵

Runon metaforat ”myrskystä” ja ”aamusta” muistuttavat vuoden 1905 suurlakon yhteydessä käytettyä sanastoa.¹⁶ Muita toistuvia kielikuvia käsinkirjoitetuissa ja painetuissa lehdissä sekä lauluissa olivat esimerkiksi ”(hyöky)aalto”, ”kevät”, ”vyöry” ja ”sarastus”. Vapauden kielikuvat otettiin siis luonnosta. Vanhan työväenliikkeen suosituimpia symboleja oli nouseva aurinko¹⁷ – ja aurinko nousi taas idästä, kuten vuoden 1905 suurlakon aikaan. Vapauden edistymistä ihmiskunnassa pidettiin yhtä luonnollisena ja väistämättömänä kuin auringonnousua yön jälkeen.

Keisarivallan kaaduttua vallan ottivat Venäjällä väliaikainen hallitus sekä Pietarin työläisten ja sotilaiden edustajien neuvosto. Ne torjuivat ajatuksen Venäjän välittömästä irrottamisesta maailmansodasta ja julistivat puolustavansa ”vapaata Venäjää” saksalaista militarismia vastaan. Uudet vallanpitäjät perustelivat sotatoimien jatkamista korostamalla vihollisen uhkaavan kansan juuri saavuttamaa vapautta. Tämä vallanpitäjien alleviivaama ”kansan vapaus” merkitsi kuitenkin samalla mielipiteen- ja ilmaisunvapautta eli myös oikeutta vastustaa sota. Sodanvastaiset mielenilmaukset yleistyivätkin nopeasti Venäjällä – kuten Suomessa – keväällä 1917, ja sodan jatkaminen murensi väliaikaisen hallituksen kannatusta. Tästä hyötyi bolševikkioppositio,

joka julisti imperialistisesta sodasta irtautumisen olevan kansan vapauden edellytys.¹⁸

Vuoden 1917 edetessä puheeseen vapaudesta liittyi yhä enemmän pettymyksen sävyjä. Yhä useammat kansalaiset katsoivat, että maaliskuun vallankumouksen lupaus vapaudesta ei ollut toteutunut ja että Venäjän väliaikainen hallitus rajoitti vapauksia ja sortii kansaa edeltäjänsä tapaan.¹⁹ Pahimmaksi syntipukiksi leimautui kesällä 1917 pääministeriksi noussut Aleksandr Kerenski. Hänen mainettaan maaliskuun vallankumouksen sankarina murensivat paitsi hänen kovat otteensa bolševikkien toiminnan tukahduttamisessa myös hänen kesällä Galitsiassa aloittamansa suurhyökkäys, joka oli Venäjän armeijalle tuhoisa.²⁰ Suomalaisen työväestön silmissä Kerenskin sädekehän puolestaan himmensi hänen päätöksensä hajottaa sosialistienemmistöinen Suomen eduskunta heinäkuun lopussa. Työväestön pettymystä tulkitsi osuvasti Jali Joutsen runossaan Kerenskin kirot, joka julkaistiin arkkipainatteena alkusyksyllä 1917:

Niin vankila odottaa ja urkkijat taas
ovat vanhana mustassa työssä,
ja valo, mi hetkeksi pilkahti vain
jo hukkui se synkässä yössä.

Nyt Kerenski kiroo ja ruoskalla lyö
ken rampana maassa jo makaa,
ken pyytää leipää ja oikeutta
sitä tähtää ampuu ja lataa.²¹

Suomalaisessa työväenliikkeessä eduskunnan hajotus tulkittiin iskuksi vapautta vastaan, sillä hajottamisen myötä sosiaalidemokraattien ajama ja eduskunnan jo hyväksymä valtalaki kaatui. Valtalaki olisi siirtänyt korkeimman päätösvallan Suomen eduskunnan käsiin ja käytännössä irrottanut Suomen Venäjältä sotilasasioita ja ulkopolitiikkaa lukuun ottamatta. Sosialistit olivat ajaneet valtalakia, koska he katsoivat riippuvuuden porvarillisesta Venäjältä rajoittavan luokkataistelua Suomessa. Kamppailu kansallisen itsemääräämisoikeuden puolesta oli muutenkin ollut sosiaalidemokraateille sydämenasia jo vuosien ajan, mikä yhdisti

heitä porvarillisiin aktivisteihin, kuten Taina Uusitalo ja Eino Ketola tuovat esiin tässä teoksessa. Siksi valtalain kaatuminen kirpasi vasemmistoa syvältä ja antoi pontta puheille sosiaalidemokraateista itsemääräämisoikeuden puolustajina petollisia porvareita vastaan. Sosialistit nimittäin tulkitsivat eduskunnan hajoituksen johtuneen kotimaan porvarillisten puolueiden vehkeilystä väliaikaisen hallituksen kanssa.

Syksyllä 1917 vapauspuhe sai uusia sävyjä bolševikkien kaapatua vallan Venäjällä. Lokakuun vallankumous vauhditti porvarillisen leirin pyrkimyksiä irrottaa Suomi Venäjästä. Tuloksena oli itsenäistymisjulistus, jonka Venäjän bolševikkihallinto vahvisti vuosien 1917 ja 1918 vaihteessa. Työväenliikkeen näkökulmasta itsenäistymisjulistusta kuitenkin varjosti sosiaalidemokraattien tappio lokakuun eduskuntavaaleissa. Vaalitappio oli kärjistänyt yhteiskunnallista levottomuutta ja johtanut marraskuun alussa suurlakkoon, jonka aikana työväenliike oli jo harkinnut vallanottoa bolševikkien esimerkin mukaisesti. Järjestäytynyttä työväestöä kiihdyttivät myös porvarillisen puolen kaartinmuodostus ja vaatimukset hallituksen asevoimien luomisesta, jotka vasemmisto koki kansanvaltaiseen vapauteen kohdistuvana uhkana.²² Porvarillisen puolen näkökulmasta vapauden esteenä taas seisoiivat työväenkaartit ja Suomessa yhä oleskelevat venäläiset sotajoukot.

Suomalaisten vapauspuhe ei saanut muotojaan tyhjiössä vaan siihen vaikuttivat olennaisesti venäläinen ja eurooppalainen puheavaruus. Venäjällä vapaus sai eri ryhmien käytössä ja kumousvuoden eri vaiheissa niin ikään erilaisia merkityssisältöjä. Vapaus liitettiin yhtäältä konkreettisiin päivänpoliittisiin kysymyksiin, toisaalta se käsitettiin abstraktiksi periaatteeksi, absoluuttiseksi hyväksi. Jälkimmäistä käsitystä ilmensi kiihko, jolla kansalaiset puolustivat ja vaativat sanan-, kokoontumisen- ja lehdistönvapautta sekä oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen, järjestäytymiseen ja lakkoiluun. Äärimmillään vapaus ymmärrettiin anarkismina, valtahierarkioista vapaan yhteiskunnan ja rajoittamattoman yksilönvapauden korostamisena.²³

Circus Imperialisticus.

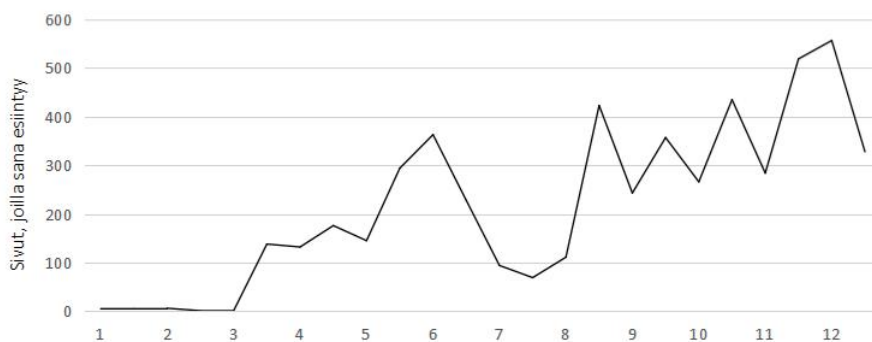
Kapitalistien gladiaattori Kerenski
(Eduskunnan hajotettuaan):

Mä voittaja, Suomi-flikuski maassa makaa!
Kuin käskys kuuluu, oo Imperialismi,
mä kuoliniskun voinko jakaa?

Vasemmistolaisen Kurikka-pilalehden tulkinta pääministeri Aleksandr Kerenskin Suomen-politiikasta. Kuva: Kurikka 15.9.1917, 1.

Vapauden moraalista ulottuvuutta heijasteli myös kritiikki vapauden vastuutonta ja itsekästä käyttöä kohtaan. Venäjän porvarillinen lehdistö arvosteli kärkeästi työväestöä vapaudesta huumautumisesta ja sen käyttämisestä vain omien taloudellisten intressien edistämiseen. Samankaltaisia äänenpainoja esittivät tahollaan sosialistit, jotka agitaatiossaan edellyttivät tiedostavilta työläisiltä järjestystä, vastuuntuntoa ja moraalista itsekuria pidäkkeettömän vapauden hyväksikäytön sijaan.²⁴ Suomalaisen työväenliikkeen agitaatiossa vaatimukset työväestön kurinalaisuudesta ja moraalisesta ryhdistä olivat muodostaneet keskeisen juonteen jo vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Kurittomuuksien kitkemisen tärkeys korostui entisestään alkuvuonna 1917, kun työväenjärjestöihin vyöryi uusia jäseniä ja huoli ”anarkiasta” yleistyi julkisuudessa.²⁵

Kuvio 2. "Anarkia" sanomalehdissä kuukausittain vuonna 1917.

Lähde: Haku digitaalisessa sanomalehtiarkistossa digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search.

Kuvio 2:n²⁶ mukaan suomalainen anarkismipuhe villkastui etenkin touko-kesäkuussa, työväenjärjestöjen kiivaimman jäsen tulvan aikaan. Keskustelua anarkiasta kiihdytti keväällä muun muassa työväestön suora toiminta valtuustopaikkojen valtaamiseksi eräissä kaupungeissa, mitä Juha Matikainen käsittelee tässä

teoksessa sosiaalidemokraattisen lehdistön kautta. Toinen anarkismipuhetta lietsonut ilmiö olivat touko-kesäkuussa Helsingissä nähdyt kirkonvaltauksset eli ”kirkkomellakat”, joiden luonnetta poliittisina esityksinä Anna Rajavuori analysoi artikkelissaan.²⁷ Anarkiapuheen jyrkän vähenemisen heinäkuussa 1917 selittää kirjaltajalakko, joka esti porvarillisten lehtien ilmestymisen kuu-kauden ajan.²⁸ Suurlakko marraskuun puolivälissä kiihdytti keskustelun anarkiasta huippuunsa.

Vapaudesta puhuttiin myös sukupuolikysymyksen yhteydessä, jolloin se viittasi naisten kansalaisoikeuksien ja toimintakentän laajentumiseen. Venäjällä maaliskuun vallankumous toi mukanaan naisten äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden sekä tasa-arvoiset oikeudet toimia valtion viroissa. Samalla lakkasi kirkon kontrolli sukupuolikäyttäytymisestä. Näitä uudistuksia vauhdittivat kumouspäivinä nähdyt naisten laajat mielenosoitukset, joiden vaatimuksiin väliaikainen hallitus taipui kansansuosiotaan pönkittäääkseen.²⁹ Venäjän kumousliikkeitään näkyvästi osallistunut Aleksandra Kollontai oli hyvin verkostoitunut suomalaisten työläisnaisaktivistien kanssa, ja hän vieraili useasti puhumassa Helsingissä vuoden 1917 mittaan. Suomen kumoustaapahtumissa kysymys naisten vapautumisesta ei kuitenkaan ollut yhtä keskeinen teema kuin Venäjällä, koska naisten valtiollinen äänioikeus oli toteutunut jo kymmenen vuotta aiemmin. Toki kumous vaikutti naisten asemaan myös Suomessa, esimerkiksi kunnallis- ja työaikalakien säätämisen muodossa. Lisäksi eduskunta hyväksyi siviiliavioliiton mahdollistavan asetuksen, joka oli yksi edellisvuosina virinneen seksuaalireformiliikkeen tavoitteista.³⁰ Laki, joka olisi vapauttanut vaimot miestensä edusmiehisyydestä, jäi eduskunnalta itsenäistymisvuonna kuitenkin säätämättä, vaikka etenkin työläisnaisliike vaati sitä ponnekkaasti.³¹

Lainsäädännön ohella kumousilmapiiri vaikutti epäilemättä yleisemminkin seksuaalisuuteen ja sukupuolirooleihin liittyviin asenteisiin. Venäjällä sukupuolivallankumous ulottui jopa armeijaan, kun väliaikainen hallitus perusti naisten jalkaväki- ja laivasto-osastot keväällä ja kesällä 1917.³² Suomen osalta vuoden 1917 sukupuoli-ulottuvuudet ovat kuitenkin vielä paljolti tut-

kimatta, toisin kuin esimerkiksi naisten aktiivisuus sisällissotavuonna.

Sukupuolikysymysten ohella ideat vapaudesta kietoutuivat näkyvästi keskusteluun uskonnosta. Uskonnonvapaus sekä kirkon ja valtion erottaminen kuuluivat vanhan työväenliikkeen keskeisiin vaatimuksiin, ja Tokoin senaatti yhdessä sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän kanssa antoi näille vaatimuksille vauhtia maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Siviiliavioliiton mahdollistavaa asetusta lukuun ottamatta katsomuslainsäädännön muutokset jäivät vuonna 1917 kuitenkin toteutumatta valtiopäivillä.³³ Vasemmiston tavoitteet etenivät vasta vallanoton jälkeen keväällä 1918, jolloin Kansanvaltuuskunta ryhtyi toimiin kirkon ja valtion erottamiseksi Ranskan vallankumouksen ja bolševikkikumouksen esikuvien mukaisesti.³⁴

Alkoholin käyttöön liittyvässä keskustelussa vapaus oli niin ikään tärkeä argumentti. Siinä missä nykyään vapausretoriikalla perustellaan ennen muuta alkoholin saatavuuden helpottamista, korosti 1900-luvun alun työväen raittiusliike alkoholinmyyntiä herrasväen rahasampona ja työväestön orjuuttajana. Kuten vuonna 1917 painettu arkkiveisu Myrkky-juomat asian ilmaisi, seisivat lakien suojaamat trokarit myrkkyyneen työkansan herättämisen esteenä:

Kehoitusta saarnataan ett' nousis kansa halpa
Mutt kehoitus on vangittu,
Sill auk on myrkyn salpa.
On juopon rahakukkarona trokarien kassa,
Ja kehoittajan valvojana kahleet vankilassa.³⁵

Vuodesta 1907 alkaen kieltolain säätämisestä tuli keskeinen kysymys yksikamarisessa eduskunnassa, ja sen ottivat ohjelmaansa useat poliittiset ryhmät. Valtiopäivien hyväksymä kieltolaki jäi kuitenkin vaille hallitsijan vahvistusta. Kun maaliskuun vallankumous sitten puhkesi, eduskunta ajoi kieltolain nopeasti läpi ja sai sille väliaikaisen hallituksen vahvistuksen toukokuussa 1917. Koska keisari oli seisonut kieltolain jarruna, liittyi kieltolain

säättämiseen vahva vapauden ja kansan itsenäisen tahdon ilmaisemisen ulottuvuus.³⁶

Työväenliikkeen ohjelmassa torpparivapautus ja tilattoman väestön alistetun aseman parantaminen olivat avaintemoja läpi 1900-luvun alun. Ajatuksella siitä, että oman maan saaminen laajensi ihmisten elämisen vapautta, oli pitkä historia koko Venäjän valtakunnassa, ja tämä ajatus tarjosi sytykkeitä liikedinnälle myös vuonna 1917.³⁷ Iskulause ”rauha, leipää ja maata”, jossa kiteytyi vaatimus maan uudelleen jakamisesta talonpojille, kasvatti bolševikkien suosiota Venäjällä.³⁸ Suomessa eduskunta ja senaatti ryhtyivät ratkomaan torpparikysymystä heti maaliskuun vallankumouksen jälkeen, mutta torpparivapautuslakia ei saatu aikaan ennen eduskunnan hajotusta. Lopulta lain säätäminen lykkäytyi sisällissodan yli. Tilattomien ja torpparien ongelmat pysyivät siksi esillä julkisuudessa läpi vuoden ja kiristivät yhteiskuntaryhmien välisiä jännitteitä. Torpparikysymystä tutkineen Viljo Rasilan mukaan syksyn 1917 eduskuntavaaleissa torpparit näyttävät kuitenkin olleen passiivisempia tai kääntyneen äänestyskäyttäytymisessään oikealle verrattuna edellisvuoden vaaleihin. Tämä saattoi johtua pettymyksestä poliittisiin päättäjiin – myös sosiaalidemokraatteihin.³⁹

Työn kahleista vapautuminen – ja kääntäen vapaa-ajan lisääminen – oli niin ikään vapauspuheen keskeinen ulottuvuus vuonna 1917. Kansainvälisen työväenliikkeen vanha vaatimus kahdeksan tunnin työpäivästä sai näkyvän roolin Venäjän työväestön liikedinnässä maaliskuun vallankumouksen päivinä. Myös Suomeen ajatus 8-tuntisiin päiviin siirtymisestä levisi nopeasti. Monet tehtaatt lyhensivät keväällä työläistensä työpäiviä joko omasta aloitteestaan tai ammattiyhdistysliikkeen painostuksen tuloksena. Joukkojen paineessa myös laki 8 tunnin työpäivästä hyväksyttiin eduskunnassa, vaikka eräät oikeiston edustajat ilmaisivat huoltaan siitä, että työväki käyttäisi vapaa-aikaansa ”huliganimaisesti” ja ”siveelliseksi turmioksi itselleen ja ympäristölleen”.⁴⁰ Kiistanalaisinta oli 8-tuntisen työajan ulottaminen maatalouteen, jossa työtä oli totutusti tehty vuosipalkalla ilman säännöllistä työaikaa, päivänvalon mukaan.⁴¹ Kun työnantajat monin paikoin kieltäy-

tyivät maataloustyöläistensä päivien lyhentämisestä, käynnistivät maatyöläiset kymmeniä lakkoja sekä kylvö- että korjuukaudella. Nämä lakot väkivaltaisine yhteenottoineen nousivat yhdeksi yhteiskunnallista jakautumista eniten kiihdyttäneistä ilmiöistä kumousvuoden aikana.⁴²

Venäjällä työväestön kannanotoissa esiintyi vuonna 1917 varsin yleisesti ajatus siitä, että vapauden tuli hyödyttää nimenomaan kansaa eikä herroja. Tällaisten kantojen ilmaisijat saattoivat torjua lehdistönvapauden absoluuttisuuden ja vaatia, että työväestön oikeutettuja vaatimuksia vastustavat äänenpainot tuli vaientaa. Koska porvariston lehdet valehtelivat ja halvensivat työväestön pyrkimyksiä, niitä oli sensuroitava tai ne oli lakkautettava kokonaan.⁴³ Vastaavia äänenpainoja esiintyi varmasti myös suomalaisen työväestön piirissä, mutta hallitsevaa asemaa ne eivät saaneet. Vaikka porvarilehtien kirjoittelu ärsytti vasemmistoa ja päinvastoin, oli näkemys vapaasta ja moniäänisestä lehdistöstä kansalaisyhteiskunnan kulmakivenä vakiintunut. Lehdistönvapauden arvoa korostivat muistikuvat edellisvuosien tukahduttavasta sotasensuurista, joka näkyi lehtien palstoilla tyhjinä aukkoina.⁴⁴ Tsaristisen sensuurikoneiston tilalle ei haluttu luokkapohjaista sensuuria.

Tilanne kuitenkin muuttui sisällissodan puhjettua vuonna 1918: porvarillisella lehdistöllä ei ollut sijaa sotaa käyvässä punaisessa Suomessa eikä vasemmistolehdistöllä valkoisessa Suomessa. Käsittehistoriallisesti on mielenkiintoista, että sodan molemmat osapuolet väittivät lähtevänsä sotimaan vapauden puolesta. Erot sosialistisen ja porvarillisen vapauden välillä olivat varmasti olemassa jo ennen kumousvuotta, mutta ne kärjistyivät ja konkretisoituivat vuoden 1917 aikana.

Monella tasolla kamppailtu valta

Vapauden ohella kumousvuonna puhuttiin paljon vallasta – mutta millaisesta vallasta? Kuten Matti Hyvärinen huomauttaa, valta on poliittisena käsitteenä poikkeuksellisen avoin kiistele-

ville tulkinnoille, ja pelkkä asioiden nimeäminen vallan näkökulmasta on omiaan kutsumaan esiin haastamisen, kritisoimisen ja legitimoiminnin asenteita.⁴⁵

Yksi vallan ongelmista piilee siinä, että se kuuluu aina jollekulle. Venäjällä keisarivallan korvasi maaliskuussa 1917 kaksoisvalta, jonka osapuolina olivat väliaikainen hallitus sekä työläisten ja sotilaiden neuvostot. Näiden välinen jännite sävytti kumousvuotta aina bolševikkien marraskuiseen valtaannousuun saakka. Bolševikkien iskulauseeksi muotoutui jo keväällä ”Kaikki valta neuvostoille!”, ja he pyrkivät vahvistamaan asemaansa eri puolilla maata perustetuissa neuvostoissa ja edistämään niiden kautta vallanottoa.⁴⁶ Neuvostojen perustamiseen ryhtyivät jo keväällä myös suomalaiset työväenjärjestöt useilla paikkakunnilla, kuten Ulla Aatsinki osoittaa Lapin tapahtumia käsittelevässä artikkelissaan. Viimein marraskuussa perustettiin Työväen vallankumouksellinen keskusneuvosto, joka koostui sosiaalidemokraattisen puolueitoimikunnan ja eduskuntaryhmän sekä Ammattijärjestön edustajista. Bolševikkien esimerkin mukainen elin asetui nimensä mukaisesti jo avoimesti haastamaan hallitusvaltaa.

Suomeen maaliskuun vallankumouksen myötä syntynyttä tilannetta on tutkimuksessa nimitetty valtatyhjiöksi. Sen täyttämistä kamppailtiin sekä kabineteissa, lehtien palstoilla että kaduilla. Porvarillisen puolen kabinettipeli edesauttoi valtalain kaatumista ja sosialistienemmistöisen eduskunnan hajottamista, kun taas sosialistien suurin voitto oli kahdeksan tunnin työpäivä katujen voimalla. Sosialistien suhde parlamentarismiin oli vaikea. Työväenliikkeen vaatimuksista yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ja yksikamarinen eduskunta olivat toteutuneet jo kymmenen vuotta aiemmin. Siksi luokka-asemaan perustuvaa epätasa-arvoa valtiollisissa vaaleissa ei muodollisesti enää ollut. Käytännössä demokraattisen parlamentarismien kulttuuri oli vielä varsin ohutta Suomessa, sillä keisari oli estänyt eduskunnan tehokkaan toiminnan hajottamalla sen toistuvasti. Kun nämä pitkän aikavälin pettymykset yhdistyivät eduskunnan hajotukseen ja syksyn 1917 vaalitappioon, monien sosialistien usko eduskuntaan oli koetuksella.

Mielenosoituskulkue etenemässä Toista linjaa kohti Hakaniemeä 14. heinäkuuta 1917. Mielenosoitus kokosi tuhansia helsinkiläisiä työläisiä ja sotilaita ilmaisemaan mieltään kunnallislakien ja kahdeksan tunnin työaikalain puolesta. Kuva: Kansan Arkisto.

Valtiovallan kanssa vähintään yhtä tärkeäksi kysymykseksi nousi kunnallinen valta, kuten Juha Matikainen tuo esiin tässä teoksessa analysoimalla lehdistökeskustelua. Kunnallisten valtakamppailujen keskeisyys Suomen vuoden 1917 liikehdinnässä johtui paljolti siitä, että toisin kuin Venäjällä, kunnilla oli Suomessa kansainvälisesti tarkasteltuna hyvin laaja itsehallinto eli vapaus päättää omista asioistaan.⁴⁷ Samaan aikaan työväestö oli yhä pitkälti syrjässä kunnallisesta vallankäytöstä, koska uusia kunnallislakeja ja niiden myötä yleistä ja yhtäläistä kunnallista äänioikeutta ei eduskunnan pyrkimyksistä huolimatta saatu voimaan ennen marraskuuta 1917. Paikoin työväestö ilmaisi turhautumistaan lainsäädännön hitauteen pyrkimällä lisäämään kunnallista vaikutusvaltaansa ulkoparlamentaarisin keinoin. Näin kysymykset vallasta ja vapaudesta kietoutuivat yhteen pai-

kallistasolla, etenkin kun paheneva elintarvikepula ja työttömyys samanaikaisesti edellyttivät toimenpiteitä nimenomaan kunnallishallinnolta. Tämä tulee havainnollisesti esiin Kimmo Kestisen Tampereen elintarvikekriisiä ja sen hoitamista käsittelevässä artikkelissa.

Keskeinen, ja kunnalliseen valtaan liittyvä, vallan ulottuvuus oli järjestysvalta. Sortovallan ilmentymänä pidetty venäläinen santarmisto pantiin Suomessa viralta heti maaliskuun vallankumouksen alettua. Väkijoukkojen raivon kohteeksi joutuivat myös monet nimismiehet ja poliisit, jotka olivat sortokausina ryvetyneet venäläisen virkakunnan yhteistyökumppaneina ja kansalaisvapauksien ahdistajina.⁴⁸ Vanhan järjestysvallan synkkää mainetta kuvaa arkkiveisu Entinen poliisi, jota levitettiin ja esitettiin kaduilla ja markkinoilla vuonna 1917:

Ennen olin minä poliisi
mull oli sekä voima että valta,
sain ruunulta pampun ja brovninkin
riippui sapeli mun mekkoni alta.

Kädet selkäni takana mä astuskelin
oli rintani pullillansa,
kun vihaisesti vilkuilin sivulle näin
mua kammosi kaupungin kansa. (...)

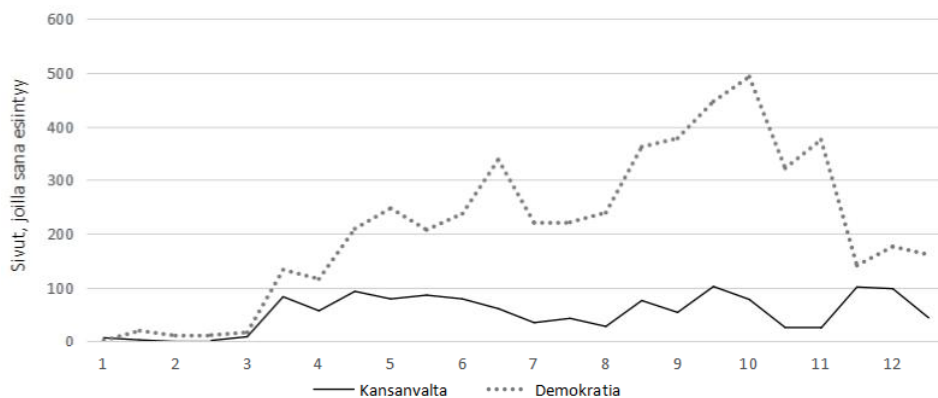
Nyt minun lauluni loppua saa,
saan muistella hirmujen öitä,
saman verran kun vangituista yksikään,
minä tehnyt oon rikollisen töitä.⁴⁹

Uusien järjestysviranomaisten nimittämisestä tuli kevään 1917 kumousilmapiirissä vahvasti politisoitunut kysymys. Monissa kaupungeissa järjestäytynyt työväestö sai vahvan otteen poliisilaitoksen hallinnosta ja poliisit korvautuivat miliiseillä. Maa-seudulla järjestysvalta puolestaan pysyi yleisemmin entisissä käsissä.⁵⁰ Samalla viranomaisten rinnalle alkoi muodostua kansalaisten oma-aloitteisia järjestyskaarteja ja suojeluskuntia valvomaan järjestystä. Kun näiden välille puhkesi yhteenottoja ja

aseistautuminen yleisty, puuttui yläpuolelta auktoriteetti, joka olisi kyennyt rauhoittamaan tilanteen.

”Demokratia” oli eittämättä keskeisiä vallankumouksen sisältöä ilmaisevia sanoja vuonna 1917. Siitä, mitä demokratia tarkoitti ja kuka oli demokraattinen, käytiin koko entisessä keisarikunnassa kuitenkin kovaa kamppailua. Venäjällä yhteiskunnallisissa keskusteluissa yleistyivät ilmaukset kuten ”demokraattiset luokat” tai ”demokraattiset elementit”, jotka korostivat demokratian yhteyttä työväenluokan valtaan. Tällaisessa käytössä, jota suosivat lähes kaikki sosialistiset ryhmät, demokratia ei ollut diktatuurin tai itsevaltaisuuden vaan yläluokan ja porvariston vastakohta. Sosialistien ja kaupunkityöväestön puheessa ”demokratiasta” ja ”porvaristosta” tuli vastinpari, jota käytettiin erottamaan meitä ja heitä, kansaa ja yläluokkaa.⁵¹

Kuvio 3. ”Demokratia” ja ”kansanvalta” työväenlehdissä vuonna 1917.

Lähde: Haku digitaalisessa sanomalehtiarkistossa digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search.

Venäjän tapahtumia seurattiin tarkasti suomalaisessa lehdistössä, jossa ”demokratian” kanssa kilpaili kotimainen termi ”kansanvalta”. Molempien termien käyttö oli yleistynyt vuoden 1905 suurlakon murroksessa mutta hiipunut maailmansodan sotasen-

suurin oloissa. ”Kansanvalta” oli kuitenkin ”demokratiaa” selvästi suositumpi ennen vuotta 1917.⁵² *Kuvio 3:n*⁵³ mukaan keskustelu näistä käsitteistä kiihtyi työväenlehdissä Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen, ja vuoden edetessä ”demokratia” syrjäytti ”kansanvallan”. Kesän ja syksyn demokraiahuippuja selittävät lukuisat uutiset ”Venäjän vallankumouksellisesta demokratiasta”. Samoin kuin ”vapaus”, myös ”demokratia” kokee jyrkän laskun loppuvuonna 1917. ”Kansanvallan” pudotus ei ole yhtä draamaattinen. Yksi mahdollinen tulkinta käsitteiden katoamisesta voisi olla se, että julkinen väittely niiden merkityksestä käytiin maaliskuun vallankumouksen ja marraskuun yleislakon välisenä aikana, jonka jälkeen dialogin aika oli jo ohi.

Kun sosialistit sitten lähtivät vallankumoukseen, Juhani Aho kirjoitti sosialistien hyökänneen ”kaikkein kansanvaltaisimman kansanvallan” kimppuun.⁵⁴ Sosialistisessa puheessa kansanvallalla viitattiin usein työväenluokan valtaan, joka merkitsi todellista demokratiaa erotuksena porvarillisesta demokratiasta.⁵⁵ Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että sosialistit olisivat pettäneet ”demokratian” vuonna 1918, kuten historiankirjoituksessa on joskus esitetty. Pikemminkin kyse oli siitä, että porvaristolle ”demokratia” merkitsi ensisijaisesti parlamentarismia, kun taas vallankumousta yrittäneelle työväenliikkeelle vallan jakamismekanismia tärkeämpää oli se, että ”demokratia” palvelisi mahdollisimman suurta osaa kansasta. On myös hyvä muistaa, että demokratia parlamentarismina oli sekä Suomessa että muualla Euroopassa ennen kaikkea taistelevan työväenliikkeen suurin saavutus.⁵⁶ Demokratiaa ei annettu, vaan se otettiin Suomessa vuonna 1905 suurlakolla.

Sanat kuten ”vapaus”, ”demokratia” ja ”kansanvalta” jakoivat kumousvuoden suomalaisia sosialisteihin ja porvareihin. Sanojen monimerkisyys kuuluu tietysti ihmiselämään. Tuskin kukaan haluaisi elää dystopiassa, jossa jokaisella sanalla olisi vain yksi merkitys.⁵⁷ Tieteellisessä historian tutkimuksessa tahallinen ohipuhuminen ja haluttomuus ymmärtää toisen ajattelua ovat kuitenkin todellisia ongelmia. Tämä vika vaivaa etenkin vanhinta vuotta 1917 tulkitsevaa historiankirjoitusta.

Kirjan rakenne

Artikkelit esittävät uusia ja kommentoivat vanhoja tulkintoja vuoden 1917 tapahtumista, ilmiöistä ja kehityskuluista. Edustettuna ovat niin paikallisesti ja alueellisesti rajautunut työväenliikkeen tutkimus, lehdistön ja propagandan rooli poliittisessa kuohunnassa kuin vuoden 1917 tapahtumien rooli sisällissodan selittäjänä.

Teoksen aluksi Taina Uusitalo kääntää katseen jääkäri liikkeen ja työväenliikkeen suhteeseen, joka vuoden 1917 kuluessa muuttui vastakkainasetteluksi. Uuteen jääkäritutkimukseen tukeutuen Uusitalo osoittaa, että tämä kehitys ei ollut historian valossa lainkaan itsestään selvää. Itse asiassa jääkäri värväys sopi varsin hyvin yhteen suomalaisen työväenliikkeen vahvan kansallisen linjan kanssa, ja jääkäreistä merkittävä osa oli taustaltaan työläisiä tai torppareita. Vasta kumousvuonna kiteytynyt venäläisviha ajoi Saksassa kouluttautuneita jääkäreitä vastakkain venäläisestä sotaväestä tukea saaneen työväenliikkeen kanssa.

Juha Matikainen syventyy artikkelissaan sosiaalidemokraattisen lehdistön kirjoitteluun eräistä kevään ja kesän 1917 kipupisteistä eli hallitukseen menemisestä ja kunnallisen vallan haltuunotosta. Matikainen tuo esiin yksittäisten lehtien välisten linjaerojen lisäksi laajemman ideologisen ristiriidan reformismin, jyrkän kautskylaisuuden ja suoran toiminnan välillä. Puolueella ei ollut mahdollisuutta päättää työväenlehtien aatteellisista valinnoista, vaan päätoimittajilla oli valta ratkaista, mitä virtausta he halusivat lehdellään vahvistaa.

Kolmannessa artikkelissa Matias Kaihovirta tuo tärkeän lisän vuoden 1917 tapahtumia käsittelevään paikallistutkimukseen hahmottamalla kielen ja luokan suhdetta ruotsinkielisen rannikkoseudun teollisuusyhdyskunnassa Billnäsissä. Verrattuna Etelä-Suomen kaupunkeihin, suomenkielisiin tehdasyhteisöihin ja kartanopitäjiin – tai Etelä-Pohjanmaan talonpoikaisseutuihin – ruotsinkielisten alueiden kumouskokemus on jäänyt vuoden 1917 suomalaisessa historiakuvassa kiistatta marginaaliin. Varsinaista ”marginaalin marginaalia” edustavat artikkelissa Billnäsiin

muuttaneet suomenkieliset työläiset, joita sekä ruotsinkielinen oikeisto että vasemmisto pitivät uhkana ruukkiyhteisön järjestykselle.

Marginaalisiin seutuihin kohdistaa katseensa myös Ulla Aatsinki, joka tarkastelee vuoden 1917 kehitystä Lapin työväenliikkeen näkökulmasta. Aatsinki huomioi, että Pohjois-Suomi oli marginaalia ja periferiaa myös suomalaisen työväenliikkeen johdolle, mikä vahvisti entisestään Lapin työväestön kokemusta vaikutusmahdollisuuksien puuttumisesta. Pohjoisen kumouskokemusta ja edeltävien vuosien järjestäytymistä värittivät vahvasti myös ylirajaiset yhteydet Ruotsiin, Norjaan ja Muurmannin alueelle. Yhteydet ilmenivät niin työtä etsivien ihmisten konkreettisenä liikkuvuutena kuin globaalitalouteen kiinnittyneiden metsäyhtiöiden merkittävänä vaikutuksena lappilaisten elämään; tärkeää oli myös Pohjois-Ruotsin työläisten poliittisen mobilisaation pohjoissuomalaisille tarjoama esimerkki.

Anna Rajavuoren ja Kimmo Kestisen artikkeleissa katse kääntyy periferiasta kumoustapahtumien keskuksiin Helsinkiin ja Tampereelle. Rajavuori tarkastelee Helsingissä keväällä ja kesällä 1917 puhjenneita kirkkomellakoita, joiden keskushahmoja olivat Arvid Järnefelt ja Jean Boldt. Hän käsittelee kirkkomellakoita performansseina, joita edelsivät valmistelu- ja tunnustelutoimet ja joita seurasi mittava julkinen polemiikki. Samalla artikkelissa nousevat esiin sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen marginaalissa vaikuttaneet aatteelliset virtaukset, joiden rooli 1900-luvun alun yhteiskunnallisessa murroksessa on saanut tutkimuksessa kasvavaa huomiota viime vuosina.⁵⁸ Kimmo Kestinen puolestaan keskittyy elintarvikekriisin hallintaan Tampereella maailmansodan vuosina. Kestinen tarkastelee työväen osuuskauppojen roolia elintarvikkeiden jakelussa, työväestön vaikutuspyrkimyksiä kunnallisessa elintarviketoimikunnassa ja katujen liikehdintää, joka omalta osaltaan vaikutti elintarvikekysymyksen hoitamiseen. Artikkelit on yksityiskohtainen todiste kaupunkien ja maaseudun välisen jännitteen kiristymisestä, etenkin vuoden 1917 kuluessa.

Teoksen artikkelit lisäävät ymmärrystä siitä, että Suomen itseinäistyminen ei ollut sattumien summa, niin kuin historiantul-

kinnoissa joskus esitetään. Puhetta itsenäistymisestä sattumana on ruokkinut se, että itsenäistyminen todella riippui olennaisesti Suomen ulkoisista tapahtumakuluista eli keisarivallan kaatumisesta ja bolševikkien valtaannoususta. Vallankumoukset eivät kuitenkaan tapahtuneet sattumalta, eivätkä ne myöskään kokonaan sanelleet Suomen kohtaloa. Olennaista nimittäin oli myös suomalaisten poliittisten johtajien, ei vähiten sosiaalidemokraattien, aktiivinen toimijuus kumousvuoden aikana. Itsenäisyysjätös virisi nopeasti maaliskuun vallankumouksen jälkeen, ja etenkin sosialistit edistivät sitä innokkaasti, mikä johti eduskunnan hajottamiseen. Tätä tapahtumakehitystä erittelee teoksen toiseksi viimeisessä artikkelissa Eino Ketola, joka esittää poleemisesti, että mikäli sosiaalidemokraatit olisivat alkuvuonna 1917 keskittyneet itsenäistymispyrkimysten sijaan enemmän sosiaalisiin reformeihin, olisi eduskunnan hajottaminen mahdollisesti jäänyt toteutumatta. Tämä puolestaan olisi hillinnyt poliittisen kuohunnan kärjistymistä ja ehkä jopa estänyt sisällissodan syttymisen.

Vuoden 1917 tapahtumien jälkiymmärrystä on Suomessa rajannut vahvasti vuoden 1918 sisällissodan tirkistysaukko, toisin sanottuna kumousvuoden tapahtumia on hahmotettu sisällissodan esihistoriana. Tällaisessa tarkastelussa kevään 1917 kamppailut kunnallisesta vallasta, elintarvike- ja työttömyyskriisi, eduskunnan hajotus ja lopulta marraskuun suurlakko näyttävät herkästi johdonmukaisena prosessina, jonka päässä oli vallankumous ja verinen sota. Tämän teoksen päättävässä artikkelissa aihetta lähestyy analyttisemmin Risto Alapuro, joka tarkastelee vuoden 1918 sisällissotaa vallankumouksena ja palaa samalla teokseensa *State and Revolution* (1988) ja sen aikalaisarvioihin. Alapuro painottaa, että sisällissodan syitä ei voi palauttaa pelkästään sosiaalisen ahdingon ja tyytymättömyyden syvenemiseen vuonna 1917. Olennaisempaa oli, että valtiovallan rapautuessa ihmiset tukeutuivat niihin kansalaisyhteiskunnan toimijoihin, jotka pysyivät toimintakykyisinä mutta jotka ajautuivat vuoden 1917 edetessä vastakkain pyrkiessään täyttämään valtatyhjiötä. Kyse ei ollut vallankumouksellisen puolueen määrätietoista vallanotosta, vaan kumoukseen ajaututtiin vailla tarkkoja suun-

nitelmia vakiintuneen järjestötoiminnan kehyksessä. Alapuron mukaan vertailevasta näkökulmasta Suomen vallankumoukselle oli ominaista myös sen huomattava proletaarisuus: eliittien rooli kumouksessa oli hyvin vähäinen, ja työväenliike asettui lopulta kumouksen tueksi varsin yksimielisesti.

Lähdeviitteet

- 1 Polvinen 1967.
- 2 Ketola 1987.
- 3 Piilonen 1982; Salkola 1985.
- 4 Upton 1980; Upton 1981.
- 5 Ketola 1987, 13.
- 6 Haapala 1995.
- 7 Alapuro 1988.
- 8 Haapala 1986; Alapuro 1994.
- 9 Nyström 2013; Lahtinen 2017.
- 10 Hannikainen & Hyrkkänen & Vehviläinen (toim.) 1990.
- 11 Luhtakanta 1938, 35. Luhtakannan näkemyksen omaksuu suoraan osaksi omaa tulkintaansa Paavolainen 1966, 31. Myös Jari Ehrnrooth on selittänyt vuosien 1917–1918 väkivaltaa työväenliikkeen johdosta erillisen kentän aggressiivisella ”kollektiivisella tajunnalla”, joka pääsi purkautumaan sisällissodassa. Ehrnrooth 1992, 375.
- 12 Esim. Eric Blanc, Assessing revolutionary social democracy: A response to Duncan Hart, *John Riddell: Marxist essays and commentary*, <https://johnriddell.wordpress.com/2017/07/13/assessing-revolutionary-social-democracy-a-response-to-duncan-hart/>; Duncan Hart, Lessons from Finland: Reply to Eric Blanc, *John Riddell: Marxist essays and commentary*, <https://johnriddell.wordpress.com/2017/07/11/lessons-from-finland-reply-to-eric-blanc/>; Eric Blanc, Finland’s Revolution, *Jacobin*, <https://www.jacobinmag.com/2017/07/11/finland-revolution/>.

- com/2017/05/finland-revolution-russian-empire-tsarism-independence-general-strike.
- 13 Ihalainen 2017, 3–9.
- 14 Käytetyt hakusanat vuoden 1917 suomenkielisissä sanomalehdissä ”text.raw:vapaus OR text.raw:wapaus OR text.raw:mapaus OR text.raw:vapauden OR text.raw:wapauden OR text.raw:mapauden OR text.raw:vapaudesta OR text.raw:wapaudesta OR text.raw:mapaudesta OR text.raw:vapauteen OR text.raw:wapauteen OR text.raw:mapauteen OR text.raw:vapautemme OR text.raw:wapautemme OR text.raw:mapautemme OR text.raw:vapaudellemme OR text.raw:wapaudellemme OR text.raw:mapaudellemme OR text.raw:vapaudessa OR text.raw:mapaudessa OR text.raw:wapaudelle OR text.raw:mapaudelle OR text.raw:mapaudelle OR text.raw:vapautensa OR text.raw:wapautensa OR text.raw:mapautensa OR text.raw:vapaudella OR text.raw:wapaudella OR text.raw:mapaudella OR text.raw:vapauksiksi OR text.raw:wapauksiksi OR text.raw:mapauksiksi”. Digitaalisen sanomalehtiarkiston hakutoiminto laskee yhteen sivut, joilla hakusanat esiintyvät. Haku tuotti 13 449 osumaa. Käytetyt hakusanat ruotsinkielisissä sanomalehdissä ”text.raw:frih?t OR text.raw:frih?t?? OR text.raw:frih?t???”. Haku tuotti 5 378 osumaa.
- 15 ”J.M.” (Jussi Mantere), *Tehtalainen* toukokuu/1917 Aamunlaulu. Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton Tampereen osasto nro 1:n arkisto, KansA.
- 16 Vrt. Ojajärvi 2008, 199–221.
- 17 Kaihovaara 1991, 52.
- 18 Stockdale 2014, 19–26.
- 19 Steinberg 2001, 8–10.
- 20 Kolonitskii 2014, 38–48.
- 21 Joutsen 1917, 11.
- 22 Ks. esim. *Työmies* 10.12.1917, 2.
- 23 Steinberg 2001, 9–11.
- 24 Steinberg 2001, 9–11.
- 25 Ks. Suodenjoki 2010, 282–289; Suodenjoki & Peltola 2007, 166, 212–214; Teräs 2001, 215–218, 224–225, 306–310.
- 26 Käytetty hakusana vuoden 1917 suomenkielisissä sanomalehdissä ”text.raw:anarkia*”. Haku tuotti 5 308 osumaa.
- 27 Kirkkomellakoista ks. myös Nyström 2013, 136–137.
- 28 Soikkanen 1967, 87.
- 29 Ruthchild 2010, 211–213, 218–238.
- 30 Katainen 2013, 62, 92–93, 102, 106–108. 1900-luvun alun seksuaalikeskustelusta Suomessa ks. myös Anttila & Pollari 2009, 111–137.
- 31 Esim. *Työmies* 26.4.1917, 4, Mitä naiset odottavat eduskunnalta.

- 32 Ks. esim. Olga Khoroshilova, Sea change – How a company of female sailors sparked a gender revolution in 1917, *The Calvert Journal*, <https://www.calvert-journal.com/features/show/8302/revisiting-revolution-sea-change-female-sailors-gender-1917>.
- 33 Ks. Pikkusaari 1998, 126–144.
- 34 Katsomuslainsäädännön muutoksista kumousajan Venäjällä ks. Rogoznyi 2014, 358–364.
- 35 K. A. Gustafsson, Myrkky-juomat, *Ajan aallot* (1917), nro 172, Jyväskylän yliopiston kirjaston arkkiyeisukokoelma.
- 36 Ahonen 2003, 189–190, 195; Sulkunen 1986, 230.
- 37 Steinberg 2001, 13.
- 38 Gatrell 2005, 198, 223.
- 39 Rasila 1970, 298.
- 40 Ala-Kapee & Valkonen 1982, 393–400.
- 41 Haapala 1994, 13–15.
- 42 Rasila 1970, 262–280; Suodenjoki & Peltola 2007, 199–211.
- 43 Steinberg 2001, 13–14.
- 44 Maailmansodan ajan lehdistösensuurista ks. Kuusanmäki 1980, 85–105.
- 45 Hyvärinen 2003, 63.
- 46 Rogger 1983, 272–287.
- 47 Haapala 1995, 32.
- 48 Piilonen 1982, 65.
- 49 Entinen poliisi, *Neljä laulua* (1917), nro 807, Jyväskylän yliopiston kirjaston arkkiyeisukokoelma.
- 50 Piilonen 1982, 65–73.
- 51 Kolonitskii 2004, 75–90.
- 52 ”Kansanvalta” esiintyi koko suomenkielisessä sanomalehdistössä 9 769 sivulla ja ”demokratia” 2 720 sivulla vuosina 1905–1916. Hakusanat samat kuin viitteessä 53.
- 53 Käytetyt hakusanat ”text.raw:d?mokratia OR text.raw:d?mokratia? OR text.raw:d?mokratia?? OR text.raw:d?mokratia??? OR text.raw:d?mokratia????” sekä ”text.raw:kansan?alta OR text.raw:kansan?al?a? OR text.raw:kansan?al?a?? OR text.raw:kansan?al?a??? OR text.raw:kansan?al?a?????” Edellinen haku tuotti 1 210 ja jälkimmäinen 509 osumaa. Aineistoksi on rajattu työväenlehdet *Eteenpäin*, *Hämeen Voima*, *Kansan Lehti*, *Kansan Tahto*, *Kansan Ääni*, *Sosialidemokraatti*, *Sosialisti*, *Sorretun Voima*, *Työ*, *Työmies*, *Vapaa Sana* ja *Vapaus*.
- 54 Aho 1918, 27. Ks. myös Hyvärinen 2003, 80.

Sami Suodenjoki ja Risto Turunen

55 Ks. esim. *Työmies* 23.11.1917, 2, sekä *Kansan Lehti* 24.11.1917, 4, Onko wälankumousliike suunnattu parlamentaarista toimintaa vastaan?. Ks. myös Hyvärinen 2003, 81–83.

56 Eley 2002.

57 George Orwellin *Vuonna 1984* kertoo yhteiskunnasta, jossa totalitaristinen hallitus pyrkii jähmettämään käsitteet: ”Sanasto oli rakennettu sellaiseksi että sillä voi täsmällisesti ja hiuksenhienosti ilmaista kaiken, mitä puoluejäsen voi kohtuuden nimissä haluta ilmaista, ja sulkea pois kaikki muut merkitykset ja myös mahdollisuuden päätyä niihin epäsuoraa tietä. Osittain tämä tapahtui keksimällä uusia sanoja, mutta pääasiassa eliminoimalla epäsuotavia sanoja ja kuorimalla jäljelle jääneistä sanoista pois harhaoppiset merkitykset ja mahdollisimman pitkälle kaikki sivuvivahteet.” Orwell 2008 (1949), 316.

58 Ks. esim. Pollari 2009; Kemppainen 2017.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Jyväskylän yliopiston kirjasto, arkkiveisukokoelma

Nro 172. K. A. Gustafsson, *Ajan aallot*. Työväen kirjapaino, Helsinki 1917.

Nro 807. *Neljä laulua*. Työväen kirjapaino, Helsinki 1917.

Kansan Arkisto (KansA), Helsinki

Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton Tampereen osasto nro 1:n arkisto

Tehtaalainen 1917

Digitaaliset lähteet

Kansalliskirjaston digitoidut sanomalehdet 1905–1917, <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>.

Lehdistö

Kansan Lehti

Kurikka

Työmies

Kirjallisuus

- Aho, Juhani (1918): *Hajamietteitä kapinaviikoilta I*. WSOY, Porvoo.
- Ahonen, Jukka (2003): *Raittiuden voima. Raittiuden Ystävät 1853–2003*. Otava, Helsinki.
- Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana (1982): *Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930*. SAK, Helsinki.
- Alapuro, Risto (1988): *State and Revolution in Finland*. University of California Press, Berkeley.
- Alapuro, Risto (1994): *Suomen synty paikallisena ilmiönä*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Anttila, Anu-Hanna & Pollari, Mikko (2009): Suitsittu seksuaalisuus. Teoksessa Anu-Hanna Anttila et al. (toim.), *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 111–137.
- Blanc, Eric: Assessing revolutionary social democracy: A response to Duncan Hart. *John Riddell: Marxist essays and commentary*, <https://johnriddell.wordpress.com/2017/07/13/assessing-revolutionary-social-democracy-a-response-to-duncan-hart/>, 15.7.2017.
- Blanc, Eric: Finland's Revolution. *Jacobin*, <https://www.jacobinmag.com/2017/05/finland-revolution-russian-empire-tsarism-independence-general-strike>, 15.7.2017.
- Ehrnrooth, Jari (1992): *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Eley, Geoff (2002): *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford University Press, Oxford.
- Frame, Murray & Kolonitskii, Boris & Marks, Steven G. & Stockdale, Melissa K. (toim.) (2014): *Russian Culture in War and Revolution, 1914–22. Book 2: Political Culture, Identities, Mentalities, and Memory*. Slavica, Bloomington.
- Gatrell, Peter (2005): *Russia's First World War. A Social and Economic History*. Pearson, Harlow.
- Haapala, Pertti (1986): *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Vastapaino, Tampere.
- Haapala, Pertti (1994): Työajan lyhyt historia. Teoksessa Raimo Parikka (toim.), *Työ ja työttömyys*. Väki Voimakas 7. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Tampere, 6–29.
- Haapala, Pertti (1995): *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Painatuskeskus, Helsinki.
- Hannikainen, Juha & Hyrkkänen, Markku & Vehviläinen, Olli (toim.) (1990): *Suomi 1917–1918*. Väki Voimakas 4. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Tampere.

- Hart, Duncan: Lessons from Finland: Reply to Eric Blanc. *John Riddell: Marxist essays and commentary*, <https://johnriddell.wordpress.com/2017/07/11/lessons-from-finland-reply-to-eric-blanc/>, 15.7.2017.
- Hyvärinen, Matti (2003): Valta. Teoksessa Matti Hyvärinen et al. (toim.), *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 63–116.
- Ihalainen, Pasi (2017): Suomalaisen kansanvallan ja parlamentarismien legitimitteettikriisi 1917–19 kansainvälisessä kontekstissa. *Tieteessä tapahtuu* 35 (1), 3–9.
- Joutsen, Jali (1917): Kerenskin kirot. Teoksessa Toivo Raita & Jali Joutsen, *Alas tota! Rajuja riimejä*. Työläiskynäilijäin kustannusliike, Helsinki, 9–11.
- Kaihoavaara, Pirjo (1991): Työväenliikkeen lippukulttuurin symboleista. Teoksessa Ulla-Maija Peltonen & Kirsti Stenvall (toim.), *Myytit ja symbolit. Kirjoituksia suomalaisista kulttuuritulkintoista*. Väki Voimakas 5. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Tampere, 47–61.
- Katainen, Elina (2013): *Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus. Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- Kempainen, Mikko (2017): ”Korkein olkoon kanssamme!” Kirjailija Hilda Tihlä ja teosofia suomalaisessa työväenlehdissä vuosina 1910–1918. *Historiallinen Aikakauskirja* 115 (2), 184–197.
- Ketola, Eino (1987): *Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917*. Tammi, Helsinki.
- Khoroshilova, Olga: Sea change – How a company of female sailors sparked a gender revolution in 1917. *The Calvert Journal*, <https://www.calvertjournal.com/features/show/8302/revisiting-revolution-sea-change-female-sailors-gender-1917>, 19.6.2017.
- Kolonitskii, Boris (2004): “Democracy” in the Political Consciousness of the February Revolution. Teoksessa Rex A. Wade (toim.), *Revolutionary Russia: New Approaches to the Russian Revolution of 1917*. Routledge, New York, 75–90.
- Kolonitskii, Boris (2014): Russian Leaders of the Great War and Revolutionary Era in Representations and Rumors. Teoksessa Murray Frame, Boris Kolonitskii, Steven G. Marks & Melissa K. Stockdale (toim.), *Russian Culture in War and Revolution, 1914–1922. Book 2*, 27–54.
- Kuusamäki, Jussi (1980): Ensimmäisen maailmansodan lehdistöensuuri. Teoksessa Pirkko Leino-Kaukiainen (toim.), *Sensuuri ja sananvapaus Suomessa*. Suomen Sanomalehdistön Historia -projektin julkaisuja 17. Helsinki, 85–105.
- Lahtinen, Rauno (2017): *Punainen Turku 1917–1918*. Sammakko, Turku.

- Luhtakanta, Arvid (1938): *Suomen punakaarti*. E. A. Täckman, Kulju.
- Nyström, Samu (2013): *Poikkeusajan kaupunkielämäkerta. Helsinki ja helsinkiläiset ensimmäisessä maailmansodassa 1914–1918*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Ojajärvi, Jussi (2008): Keväinen myrsky kirjallisuudessa. Teoksessa Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tikka (toim.), *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*. Teos, Helsinki, 199–221.
- Orwell, George (2008 [1949]): *Vuonna 1984*. Suomentanut Raija Mattila. WSOY, Helsinki.
- Paavolainen, Jaakko (1966): *Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918*. I. ”Punainen terrori”. Tammi, Helsinki.
- Piilonen, Juhani (1982): *Vallankumous kunnallishallinnossa*. Opetusministeriö & Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Pikkusaari, Jussi (1998): *Vaikea vapaus. Sosialidemokratian häviö kirkolle 1850-luvulta 1920-luvulle käydyssä Suomen kulttuuritaistelussa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pollari, Mikko (2009): Vihan ja sovun sosialistit. Teoksessa Anu-Hanna Anttila et al. (toim.), *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 81–109.
- Polvinen, Tuomo (1967): *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920*. 1. Helmikuu 1917 – toukokuu 1918. WSOY, Helsinki.
- Rasila, Viljo (1970): *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Rogger, Hans (1983): *Russia in the Age of Modernisation and Revolution 1881–1917*. Longman, London.
- Rogoznyi, Pavel G. (2014): The Russian Orthodox Church during the First World War and Revolutionary Turmoil, 1914–21. Teoksessa Murray Frame, Boris Kolonitskii, Steven G. Marks & Melissa K. Stockdale (toim.), *Russian Culture in War and Revolution, 1914–22*. Book 2, 349–375.
- Ruthchild, Rochelle Goldberg (2010): *Equality & Revolution. Women’s Rights in the Russian Empire, 1905–1917*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.
- Salkola, Marja-Leena (1985): *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–1918 ennen kansalaissotaa*. 1–2. Opetusministeriö & Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Soikkanen, Hannu (1967): *Kansalaissota dokumentteina. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917–1918*. Osa 1. Mielipiteen muovautuminen kohti kansalaissotaa. Tammi, Helsinki.
- Steinberg, Mark D. (2001): *Voices of Revolution, 1917*. Yale University Press, New Haven.

- Stockdale, Melissa K. (2014): Mobilizing the Nation: Patriotic Culture in Russia's Great War and Revolution, 1914–20. Teoksessa Murray Frame, Boris Kolonitskii, Steven G. Marks & Melissa K. Stockdale (toim.), *Russian Culture in War and Revolution, 1914–22. Book 2*, 3–26.
- Sulkunen, Irma (1986): *Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Suodenjoki, Sami (2010): *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat. Työväenliikkeen läpimurto hämäläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Suodenjoki, Sami & Peltola, Jarmo (2007): *Köyhä Suomen kansa katkoo kahleittansa. Luokka, liike ja yhteiskunta 1880–1918*. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla I. Tampere University Press, Tampere.
- Teräs, Kari (2001): *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Upton, Anthony F. (1980): *Vallankumous Suomessa 1917–1918. 1. osa*. Suomentanut Antero Manninen. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Upton, Anthony F. (1981): *Vallankumous Suomessa 1917–1918. 2. osa*. Suomentanut Antero Manninen. Kirjayhtymä, Helsinki.